

Иван Д. Милић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
i.milic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-7916-5590

Здравко В. Грујић
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
Правни факултет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
zdravko.grujic@pr.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7433-1468

ПРАВО ОСУЂЕНИХ ЛИЦА НА ПОСЕТЕ ЧЛАНОВА ПОРОДИЦЕ И ОСТВАРИВАЊЕ КОНТАКАТА ВАН ЗАВОДА*

Сажетак: *Савремени систем извршења казне зајвора, за разлику од првих класичних система извршења ове казне, заснива се на принципима индивидуализације, ресоцијализације и хуманој постојања са осуђеним лицима. Прилагоджавање начина извршења казне зајвора осуђеном лицу у циљу његове ефикасније остваривања сврхе кажњавања представља основни принцип савременог система извршења казне зајвора или предуслов за остваривање усложне ресоцијализације осуђеног лица. Принцип хуманој постојања према осуђеним лицима базира се на пројисивању основних (минималних) права осуђеника на издржавање казне зајвора националним правним пројисима, али и усложњавању минималних стандарда права на регионалном, глобалном*

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Новом Саду за 2024. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад је настао као резултат истраживања на научно-истраживачком пројекту „Правни поредак Србије и актуелни међународни и регионални процеси” који финансира Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици за период од 2022. до 2024. године. Рад је резултат истраживања које финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација (Евиденциони број Уговора 451-03-65/2024-03/200254 од 5. фебруара 2024. године.

и међународном нивоу. Имајући у виду усклађеност законодавства Републике Србије са стандардима прописаним међународним изворима у области права лица лишених слободе, права осуђених лица на издржавање казне затвора на њихове чланове породице и остваривање контаката са својим својом представљају значајан чинилац у остваривању ресоцијализације осуђених лица и предуслов њихове успешне реинтеграције у социјалну заједницу.

Права осуђених лица која казну затвора издржавају у казним заводима разликују се, пре свега, у зависности од тога да ли је реч о оштрој осуђеничкој популацији или је, пак, реч о изв. посебним категоријама лица осуђених на казну затвора. Једно од основних права осуђених лица која казну затвора издржавају у казном заводу јесте право да их посеђују чланови породице. Предмет највеће аутора је управо право на њихове чланове породице, али и остваривања других контаката са својим својом. Реч је о праву које, у основи, имају све категорије осуђених лица, али се право на њихове чланове породице, обим и учешћем њих и контаката са својим својом разликује у зависности од категорије и положаја осуђеног лица у казном заводу и могућности коришћења проширених права (поједности) осуђеника.

Кључне речи: осуђени, казна затвора, члан породице, затвор, права осуђених, право на њихове.

УВОД

Извршење казне затвора уређује се како законима, тако и подзаконским актима. До 2009. године извршење казне затвора у казним заводима уређивао је само Закон о извршењу кривичних санкција.¹ Међутим, 2009. године донет је Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала,² којим се уређује извршење казне затвора само према одређеној категорији осуђеника. Затим је усвојен нови Закон о извршењу кривичних санкција из 2014. године³ који се примењује на општу осуђеничку популацију, док се посебан Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминалитета примењује као *lex specialis* у односу на посебне категорије осуђених лица. Дакле, поступак и начин извршења казне затвора у Републици Србији регулишу два основна закона: један који се односи на општу популацију осуђену на казну затвора и други који се примењује на

¹ Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС* број 85 од 6. октобра 2005. и 72 од 3. септембра 2009. године.

² Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС* број 72 од 3. септембра 2009 и 101 од 29. децембра 2010. године. (у даљем тексту ЗКЗ)

³ Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС* број 55 од 23. маја 2014 и 35 од 21. маја 2019. године. (у даљем тексту ЗИКС)

посебне категорије лица осуђених на казну затвора за кривична дела организованог криминалитета.

Условно се може рећи, имајући у виду да два закона уређују извршење казне затвора, да се у Републици Србији на издржавању казне затвора налазе две категорије осуђеника, и то: 1. општа затворска популација (општа популација лица осуђених на казну затвора) – осуђени чије извршење казне затвора уређује Закон о извршењу кривичних санкција; и 2. посебне категорије осуђених лица на казну затвора – осуђени на казну затвора чије извршење уређује Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.⁴ За ову категорију осуђеника, имајући у виду прописе у Републици Србији, може се рећи да су то најопаснији осуђеници⁵.

Права осуђених лица се разликују у зависности од тога да ли је реч о општој затворској популацији или посебним категоријама осуђеника. Логично је да општа затворска популација има већа права у односу на посебне категорије осуђеника. Свакако да постоје одређена права која има свако осуђено лице независно од тога који се закон на њега примењује. Када је реч о право осуђених лица на *посети*, ту се прави разлика, пре свега, у погледу лица која имају право да посећују осуђеника. На пример, осуђени има право да га посећују чланови породице, бранилац, пуномоћник, свештено лице. Одређене специфичности у погледу посете постоје када је реч о страном држављанину или лицу без држављанства.⁶

У погледу права осуђеника на посете чланова породице предвиђају се основа правила која се тичу, на пример, броја посета, чланова породице која и имају право да посећују осуђеног, али постоје и одређени изузеци. У погледу права осуђених лица на посете чланова породице постоји разлику у зависности од тога да ли је реч о општој затворској популацији или посебним категоријама осуђеника.

Рад је подељен у два дела. У првом делу говори се о праву опште затворске популације на посете чланова породице. У том делу указаћемо и на одређене погодности у погледу права на посете чланова породице које могу да добију осуђеници из опште затворске популације који се добро владају.

⁴ Аутори су користи и термине „обични осуђеници” и „посебни осуђеници”. Вид. Здравко Грујић, Иван Милић, Права лица осуђених на казну затвора у кривичном извршном законодавству Републике Србије, *Зборник радова „Двадесет година Дејтонској мировној споразуми”*, Источно Сарајево, 2017, 816-817.

⁵ Вид. Иван Милић, Упућивање најопаснијих осуђеника на издржавање казне затвора, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 3/2020, 312-328.

⁶ С правом се у науци истиче да страни држављани и лица без држављанства имају и специфичан статус. За њих, на пример важе и посебна право и обавезе према одређеним међународним уговорима. Вид. Оксана Валентиновна Полосухина, Понятие, значение и особенности правового положения осужденных, *Уголовно-исполнительное право*. – 2021. – Т. 16(1-4), № 4, 443.

Предмет другог дела рада је право посебних категорија осуђеника на пријем посете од стране чланова породице.

Имајући у виду да је у кривично законодавство Републике Србије 2019. године уведена казна доживотног затвора,⁷ као и да нису донета посебна правила која се односе на начин извршења ове казне, намеће се закључак да ће лица осуђена на казну доживотног затвора,⁸ остваривати обим права на посете чланова породице које је детерминисан правилима казненог завода у којем се издржава казна, односно групе у којој се осуђено лице налази.

Важно је у овом делу рада нагласити и да је право на посете чланова породице и остваривање контаката ван затворске установе, као значајно право свих лица лишених слободе, прописано и најзначајнијим међународним актима којима се успостављају минимални стандарди поступања са лицима осуђеним на казну затвора: Стандардним минималним правилима о поступању са осуђеницима (Правила Нелсона Манделе)⁹ и Европским затворским правилима.¹⁰ У правилу 58. Правила Нелсона Манделе, у ставу 1. између осталог је предвиђено да ће „затвореницима бити дозвољено да, под неопходним надзором, у редовним интервалима комуницирају са породицом и пријатељима кроз право на пријем посета”. Наредним ставом овог правила дефинисано је да ће „тамо где су дозвољене брачне посете, ово право примењује без дискриминације, а затвореници ће ово право моћи да остварују у једнакој мери са затвореницима; неопходно је успоставити процедуре, а просторије морају бити доступне уз поштовање сигурности и достојанства лица”. Правила 24.4 и 24.5 Европских затворских правила утврђују да „услови за обављање посета треба да буду такви да омогућавају осуђеницима одржавање и развијање породичних односа на што нормалнији начин”, односно да „затворске службе помажу затвореницима да одржавају одговарајуће контакте са спољним светом и обезбеђују им потребну материјалну помоћ да те контакте остваре”. Јасно је да међународни акти прописују

⁷ Z. Grujić, „Life imprisonment as an answer to contemporary security challenges – (in) adequacy of the retributive approach“, Teme Vol. XLIII, No 4, 2019, pp. 1109-1124; Z. Grujić, D. Blagić, I. Milić, Penitentiary systems and COVID-19 pandemic – prison population in the period of the „new reality“, Teme, Vol. XLX, No. 4, doi: <https://doi.org/10.22190/TEME210904066G>, 1131-1145;

⁸ Van Zyl Smit, Dirk; Appleton, Chaterine. Life Imprisonment – A Global Human Rights Analysis, 2019, Cambridge-London: Harvard University Press; Ashworth, A. Sentencing and Criminal Justice, 2005, New York: Cambridge University Press;

⁹ The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules). Текст Стандардних минимална правила о поступању са осуђеницима доступан на: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonsreform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf, 14.12.2023.

¹⁰ European Prison Rules, Текст Европских затворских правила доступан на: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>, приступ 14.12.2023.

основне стандарде права на посете чланова породице осуђеним лицима у казним установама, а да се начин нормативног регулисања и начина и облика права утврђује националним правним оквирима.

1. ПРАВО ОСУЂЕНИХ ЛИЦА ИЗ ОПШТЕ ЗАТВОРСКЕ ПОПУЛАЦИЈЕ НА ПОСЕТЕ ЧЛАНОВА ПОРОДИЦЕ

Као што је речено, општа затворска популација подразумева осуђене на казну затвора на које се примењује Закон о извршењу кривичних санкција, а не и Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала. Ови осуђеници издржавају казну у казним заводима Републике Србије и то: казнено-поправним заводима и окружним затворима. Они за време издржавања казне затвора имају одређена права без обзира на своје владање, али поједина права или обим права зависи од њиховог владања.

За ову категорију осуђеника важе и посебна правила која се тичу посете чланова породице.¹¹ Имајући у виду одредбе ЗИКС, може се рећи да у погледу посете чланова породице разликујемо *две групе*. Реч је о члановима који могу да бораве са осуђеним у посебној просторији (реч је о тзв. брачној посети) и члановима који могу да посећује осуђено лице али који *немају* право да бораве са осуђеним у посебној просторији.¹²

Основно је правило¹³ да осуђени има праву на посету брачног друга, деце, родитеља, усвојеника, усвојитеља и осталих сродника у правој линији и у побочној линији до четвртог степена крвног и тазбинског сродства, као и хранитеља, храњеника и старатеља. Осуђени има право да га наведена лица посећују *два пута месечно*. Условно се може рећи да је овде реч о праву осуђеника на „обичне посете“. Такође, ЗИКС прописује колико та посета може да траје најкраће – а то је један час.¹⁴

Остала правила у погледу посете ових чланова породице уређују се Правилником о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора.¹⁵ Прво, предвиђа се којим данима се обавља посета – а она се обавља суботом или недељом и у дане нерадног државног празника. Друго, посета се обавља у времену од 9,00 до 17,00 часова.

¹¹ О значају одржавања контакта осуђених са спољним светом вид. Milica Kovačević, *Prava zatvorenika na kontakt sa spoljnim svetom, Pravo – teorija i praksa*, Број 4–6 / 2011, 66-76.

¹² О праву осуђених лица на посете према ЗИКС вид. Александра Илић, *Коментар Закона о извршењу кривичних санкција*, Београд, 2022, 205-206.

¹³ Вид. чл. 90 ЗИКС.

¹⁴ Вид. чл. 93 ЗИКС.

¹⁵ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, *Службени гласник РС*, бр. 110 од 14. октобра 2014, 79 од 23. септембра 2016. (у даљем тексту: Правилник о кућном реду).

У погледу посете чланова породице, Правилником о кућном реду даје се и одређена *дискрециона ѡправа* управнику казног завода. Прво, управник може да одобри и да посета траје дуже од једног часа. Притом се не предвиђа колико може та посета да траје најдуже. Оправдано би било да се осуђеном дозволи посета дуже од једног часа због његовог доброг владања за време издржавања казне. Друго, управник казног завода може да одобри посете и *друђим данима* ако за то постоје оправдани разлози. Могуће је да се, на пример, у једном казном заводу налази велики број осуђених лица и да није могуће да се посета обавља само суботом и недељом.

Посета чланова породице може да се обавља у одређеној просторији казног завода или на отвореном простору у казном заводу. Правило је да се посета обавља у просторији казног завода. Просторија за посете мора бити пространа, чиста, осветљена, загрејана према потреби, проветрена, са одговарајућим санитарним уређајима и одговарајућим бројем столица и столова.¹⁶ Реч је о посебној просторији у казном заводу, у којој се *не издржава* казна. Сваки члан породице који посећује осуђеног евидентира се у књигу посете.

У појединим случајевима није једноставан задатак утврдити да ли је лице које посећује осуђеног заиста члан породице у смислу одредби ЗИКС. С тим у вези, одговорност је на осуђеном лицу, јер оно сноси дисциплински одговорност уколико даје нетачне податке о лицима који га посећују.¹⁷

Осуђеном који се добро влада за време издржавања казне затвора може, као проширено право, да се *ѡрошири* круг лица који могу да га посећују – даљи сродници, пријатељи и други. О томе одлуку доноси управник казног завода.¹⁸

Такође, осуђеном се могу доделити и проширена право на пријем посета у току једног месеца. Свакако да то зависи од владања осуђеника. На пример, осуђеном коме је одређена група В1 може се дозволити проширено право на број посета – једном месечно.¹⁹

Осуђена лица имају и право да са одређеним „члановима породице“ проведу одређено време у *ѡосебној ѡросѡорији*.²⁰ Сада се намеће питање ко су ти чланови породице. Према ЗИКС то је брачни друг, деца или друго блиско лице. Иако се у теорији ово право зове и право на *брачне ѡосеће* видимо

¹⁶ Вид. чл. 45 ст. 3 Правилника о кућном реду.

¹⁷ Вид. чл. 45 ст. 7 Правилника о кућном реду. О дисциплинској одговорности осуђеника вид. Иван Милић, Дарко Димовски, Кажњавање осуђених лица – дисциплинске мере, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 1/2016, 219–231.

¹⁸ Вид. чл. 129 ЗИКС.

¹⁹ Вид. чл. 29 Правилника о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица, *Службени ѡласник РС*, број 66 од 27. јула 2015. (у даљем тексту: Правилник о третману).

²⁰ Вид. чл. 94 ЗИКС.

да се нашим позитивним прописом проширује круг лица која могу са осуђеним да бораве у посебној просторији. Као суштинско питање које се овде поставља је „ко је то блиско лице“? Блиско лице може, али и не мора бити члан породице. На овај начин се проширује и унапред не одређује која све лица имају право да проведе одређено време са осуђеним у посебној просторији. Према Правилнику о кућном реду, под блиским лицима подразумевају се лица која су уписана у картон посета осуђеног.²¹ Овакво одредба не даје одговор на питање која су то блиска лица. Посебна просторија завода мора бити довољно пространа, загрејана, осветљена, са потребним намештајем, купатилом и прилагођена за боравак деце.²² Ово право осуђени има једном у два месеца, а посета може да траје три часа. Једино, за време издржавања дисциплинске мере упућивања у самицу осуђени нема право на боравак у посебној просторији.²³

Међутим, ако се осуђени добро влада може да добије и погодност да више пута прима чланове породице или блиског лица у посебној просторији. На пример, осуђеном коме је одређена група В2 *може* се одобрити проширено право на пријем посета у посебним просторијама – једном у два месеца.²⁴

Дакле, осуђени би, уколико му се одобри ово проширено право, имао право да два пута у два месеца прима посете у посебној просторији. Иако се у позитивним прописима изричито не прописује, било би оправдано да осуђени, у случају када му је одобрено проширено право на пријем посета у посебним просторијама, прима посете, по правилу, у одговарајућим временском размаку – једном месечно.

1.1. Право осуђених лица из опште затворске популације да примају посете изван казног завода

Као што је до сада речено, осуђена лица имају право на пријем „обичних посета“ у казном заводу или у *затвореној просторији* или на *отвореном простору* у казном заводу. Такав пријем посете „тежак“ је како за осуђеника тако и за лица која га посећују. Осуђени у истој просторији прима посете у којој и друга осуђена лица такође примају посете у исто време. Дакле, у истој просторији се налази више осуђених лица и више чланова њихових породица. У таквој просторији осуђеном али и члановима његове породице знатно је отежана комуникација која би обезбедила одговарајућу приватност. За чланове породице, такође није у најмању руку „пријатно“ да пролазе „затворску процедуру“ приликом посете. Реч је, пре свега, о леги-

²¹ Чл. 48 ст. 3 Правилника о кућном реду.

²² Чл. 48 ст. 2 Правилника о кућном реду.

²³ Вид. чл. 95 ЗИКС.

²⁴ Вид. чл. 30 Правилника о третману.

тимисању, прегледу, сталном визуелном надзору припадника службе за обезбеђење, итд.²⁵

С тим у вези, постоји могућност да осуђени *прима њихову* и изван казненог завода. Као и када је реч о осталим проширеним правима и погодностима која су „резервисана“ за осуђенике са најповољнијим положајем у установи, исти је случај и са овим правом. На пример, осуђени коме је одређена група А1 добија и проширено право на пријем посета *изван казненог завода* у трајању од осам сати – два пута месечно.²⁶ Ово је заиста велика погодност за осуђеника. Осуђени том приликом излази из казненог завода на одређено време. На кратко време има могућност да види спољни свет. За чланове породице, такође је значајно ово право. Јер је њима једноставније да *не пролазе затворску процедуру* у казненом заводу, већ да једноставно посете осуђеног изван казненог завода. Дакле, ово право осуђеника одражава се свакако и на чланове његове породице.

1.2. Право осуђених лица из опште затворске популације да посећују чланове породице

Све што је до сада наведено односи се на право осуђеника да га посећују чланови породице – блиска лица у казненом заводу. С тим у вези, може се рећи да је ово право осуђеника „истовремено“ и право чланова породице – блиских лица да посећују осуђеника.

Међутим, осуђени за време издржавања казне затвора има могућност да посећује чланове породице. То значи да осуђени може на одређено време да изађе из казненог завода у којем издржава казну затвора. То право имају, по правилу, само она осуђена лица која се посебно *добро* владају у казненом заводу. Међутим, у појединим случајевима ово право се може дати и осуђеним лицима која се *не владају* најбоље.

1.2.1. Право осуђених лица из опште затворске популације која се посебно добро владају да посећују чланове породице

Иако се осуђено лице налази на издржавању казне затвора у казненом заводу, то не значи да оно никада и ни под којим условима не може на кратко време да „привремено изађе“ из казненог завода и да се након одређеног временаведеног на слободи врати у казнену завод да настави са издржавањем казне.²⁷ Такву погодност могу да добију осуђена лица која су својим *посебно*

²⁵ О праву осуђених лица на посете вид. Драгиша Дракић, Иван Милић, *Основи кривичног извршног права*, Нови Сад, 2023, 72-73.

²⁶ Вид. чл. 24 Правилника о третману.

²⁷ Свакако је могуће да се осуђеном прекине извршење казне затвора, али за то је потребно да се остваре други услови.

добрим владањем то заслужила. На пример, осуђени којем је одређена група А1 добија проширено право – погодност које се користе изван завода: да посећује чланове породице и сроднике. Осуђени може одређени *број саати* у току месеца да проведе по овом основу изван казног завода. Посета породици и сродницима о викенду и празницима у укупном трајању до 120 сати месечно, а у месецу у ком је нерадни државни или верски празник до 144 сата.²⁸

1.2.2. Право осуђених лица из ошћине затворске популације без обзира на њихово владање да посећује чланове породице

За време издржавања казне затвора осуђеном могу да се догоде одређени планирани или непланирано *догађаји* којима би било оправдано да присуствује. Могуће је, на пример, да је осуђени пре почетка издржавања казне затвора *заказао* свадбу или да се осуђеном за време издржавања казне затвора роди дете.

У важећим прописима се предвиђа решење и за „ванредне догађаје“. Решење се предвиђа подзаконским актом – Правилником о кућном реду. Њиме је предвиђен посебан члан који носи назив *ванредни излазак и одсуство*.²⁹ Примена овог члана може да иде само у корист осуђеника. Ванредни излазак *или* одсуство из казног завода осуђеном се може одобрити због:

1. смрти члана уже породице;
2. обиласка теже оболелог члана уже породице;
3. рођења детета;
4. закључења брака;
5. из других посебно оправданих разлога.

Ванредни излазак или одсуство из казног завода може се одобрити сваком осуђенику без обзира на његово владање за време издржавања казне затвора – без обзира у којем одељењу и групи издржава казну затвора. Може се одобрити дисциплинованим и недисциплинованим осуђеницима. Међутим, ова *погодност* може да се одобри, што значи да не мора. Свакако да би један од критеријума за не(давање) ово погодности био и владање осуђеника, тј. критеријум би био и одељење и група која је осуђенику додељена. Такође, ова погодност може да се додели осуђеном без обзира на искоришћена проширена права и погодности.

Може се рећи да је овде реч постојању две погодности – изласку и одсуству. С тим у вези, можда ће приликом одлучивања о овим погодностима критеријум бити и владање осуђеника. Дакле, да се недисциплинованим осуђеницима одобрава *излазак* а дисциплинованим *одсуство*.

²⁸ Вид. чл. 24 Правилника о третману.

²⁹ Вид. чл. 53 Правилника о кућном реду.

Одлуку од овој *погодности* (овим погодностима) доноси управник казненог завода. У наведеном члану Правилника о кућном реду не уређује се сама *процедура* за одобрење ове *погодности*. Оправдано је да осуђени поднесе молбу управнику казненог завода у којој треба да наведе разлоге подношења молбе. Свакако да у молби може да образложи разлоге, да поднесе одговарајуће доказе (ако их поседује), или да укаже да постоје одређени докази који оправдавају његову молбу. Такође се у наведеном члану Правилника о кућном реду не предвиђа рок у којем управник казненог завода *може – треба – мора* да донесе одлуку о овој погодности за осуђеника. Имајући у виду из којим разлога се може тражити и добити ова погодност говоре у прилог томе да одлука треба да се донесе што је пре могуће – да се донесе одмах.

Важно питање које се овде поставља је свакако и оно које се тиче времена које осуђено може да проведе изван казненог завода. Ванредни излазак или одсуство из казненог завода може да траје до *седам дана*. Видимо да је предвиђено колико може да најдуже траје одсуство из казненог завода, али се не прописује колико оно може да траје најкраће. Трајање *одсуства* из казненог завода требало би да зависи од тога да ли је осуђеном одобрен излазак или одсуство из казненог завода. Сасвим је оправдано да одсуство треба да траје барем један дан. Да ли ће одсуство трајати један или више дана треба да зависи од, на пример, разлога одсуства, владања осуђеног за време издржавања казне, удаљености казненог завода до места коришћења одсуства и др. Чини се да је оправдано да *ванредни излазак* траје само онолико колико је потребно да осуђени присуствује ванредном догађају. То значи да може да траје и *неколико сати*.

У појединим случајевима, посебно ако је реч о осуђенима који се не владају примерено, а притом су осуђени на дугогодишње казне због учињених тешких кривичних дела, могу се појавити одређени безбедносни проблеми. На пример, да ли ће осуђени учинити кривично дело за време док се налази изван казненог завода и да ли ће се вратити на издржавање казне затвора. О овом проблему доносилац Правилника о кућном реду водио је рачуна и прописао је да уколико постоје безбедносни разлози завод ће дискретно и ефикасно обезбедити ванредни излазак и присуство осуђеног одређеном догађају. Дакле, осуђени ће у *иприпадника* припадника службе за обезбеђење присуствовати *ванредном догађају*. На овај начин се обезбеђује да осуђени не учини кривично дело или да можда он не буде жртва кривичног дела. Такође, на овај начин се обезбеђује да се осуђени након присуства ванредном догађају *враћују* на издржавање казне затвора.

1.3. Право осуђених лица из опште затворске популације на *сусрет* са члановима породице – слободан излазак у град

Неспорно је да постоје и такви осуђеници који за време издржавања казне затвора никада неће изаћи изван затворских зидина. То зависи од много-

бројних околности, али је свакако можда и најважнија она околност која се тиче владање осуђеника за време издржавања казне. Осим права да посећују чланове своје породице осуђеним лицима може се дозволити и да *изађу у њраг*. Ову погодност може да оствари само осуђени који се за време издржавања казне посебно добро влада. Правилником о третману, на пример, предвиђа се да осуђени коме је одређена група А1 има и право на слободан излазак у град.³⁰ Осуђени може да само неколико сати проведе у граду и то осам сати. Ово је заиста значајна погодност за осуђеног, јер ће он макар и на кратко време изаћи изван затворских зидина и видети како изгледа живот на слободи.

Прописима се детаљније не регулишу правила у погледу појединих детаља. На пример, где осуђени сме да се креће – оправдано би било само на територији града или општине где се налази казнени завод. Даље, не предвиђа се да ли се осуђеном може забранити да се за време изласка „виђа“ са одређеним лицима – имајући у виду да се у Правилнику о третману не предвиђа могућност таква забране, осуђени има право да се виђа са ким он хоће. То свакако могу бити и чланови његове породице, али и друга лица. Дакле, и путем ове погодности омогућава се осуђеном да има контакт са члановима породице и другим сродницима или пријатељима. Мада, ова погодности није предвиђана да би се осуђени искључиво виђао са члановима породице.

2. НАГРАДНО ОДСУСТВО ИЗ КАЗНЕНОГ ЗАВОДА

Једна од већих погодности која може да се одобри осуђенику је и *наградно одсуство* из казног завода. Ову погодност може да одобри управник казног завода, и то само осуђеном који се посебно добро влада и залаже и остварује напредак у донетом програму поступања.³¹ Наградно одсуство из казног завода може да траје *до седам дана* у току године, сразмерно времену проведеном на издржавању казне. Ова погодност може да се одобри осуђеном коме је одређена група А1, А2, Б1 и Б2.³²

За време наградног одсуства осуђени ће, по правилу, бити са члановима своје породице, сродницима и другим блиским лицима. Тако да ова погодност може да се користи и за посету чланова породице. Свакако циљ давање ове погодности није искључиво да осуђени посећује чланове породице – већ је циљ да се осуђени изађе из казног завода, а да ли ће посетити чланове породице или неће то, по правилу, зависи од самог осуђеника.

³⁰ Вид. чл. 24 Правилника о третману.

³¹ Вид. чл. 129 ЗИКС.

³² Вид. чл. 28 Правилника о кућном реду.

3. ОДЛАЗАК НА ГОДИШЊИ ОДМОР

Једно од основних права осуђених лица за време издржавања казне затвора јесте и право на рад – право осуђеног да буде радно ангажован за време издржавања казне затвора. Осуђени може да буде радно ангажован у казненом заводу или изван казног завода. Уколико је осуђени радно ангажован остварује одређена права по основу тог ангажовања, као што је, на пример, накнада за рад.

Имајући у виду предмет овог рада, право на годишњи одмор као једно од права осуђеног које проистиче из права на рад, може се посматрати и као право осуђеног на контакт са члановима породице или другим лицима ван установе у којој се издржава казна затвора. Осуђени има право на годишњи одмор сходно закону који уређује права из радног односа.³³ Сада се поставља питање где осуђени има право да *корисїїи* годишњи одмор. Основно је правило да се годишњи одмор користи у казненом заводу, али у посебним просторијама. Међутим, од овог правила постоји изузетак за одређену категорију осуђеника. Изузетак је да се осуђеном може дати погодност да годишњи одмор користи изван завода. Ову погодност могу да остваре само осуђена лица која се *њосебно добро владају, залажу и оїїварују најредак у донеїїом њроїраму њосїїуїања*³⁴ – реч је о осуђеним лицима којима је одређена група А1, А2, Б1 и Б2. О овој погодности одлучује управник казног завода. У зависности од групе која је осуђеном одређена зависи и колико може времена да годишњи одмор користи изван завода. Коришћење годишњег одмора изван завода одређује се сразмерно групи у коју је осуђени разврстан и то:³⁵

Група Б2 – две петине утврђеног годишњег одмора;

Група Б1 – три петине утврђеног годишњег одмора;

Група А2 – четири петине утврђеног годишњег одмора;

Група А1 – користи цео годишњи одмор.

За очекивати је да ће осуђени за време годишњег одмора бити са члановима своје породице, тако да је и ово један од начина да осуђени посећује чланове породице. Свакако да ова погодност није прописана са искључивим тим циљем, већ је предвиђена као награда због радног ангажовања осуђеног и његовог доброг владања.

4. ДОЗВОЛА ЗА ИЗЛАЗАК ИЗ КАЗНЕНОГ ЗАВОДА

Уколико се осуђеник „привремено отпушта“ из казног завода њему се даје дозвола за излазак у писаној форми. Дозвола се даје непосредно пре изласка из казног завода. Та дозвола садржи:

³³ Вид. чл. 109 ст. 1 ЗИКС.

³⁴ Вид. чл. 129 ЗИКС.

³⁵ Вид. чл. 28 Правилника о третману.

1. име и презиме осуђеног;
2. име једног родитеља осуђеног;
3. матични број који осуђени има у заводу;
4. јединствени матични број грађана;
5. адресу пребивалишта осуђеног;
6. дан и час изласка и повратка у казнени завод;
7. датум издавања дозволе;
8. потпис овлашћеног лица и печат казног завода.

Имајући у виду да у дозволи, између осталог, експлицитно пише када осуђени мора да се врати у казнени завод, то значи да осуђени не може бити у заблуди у погледу времена када је у обавези да се врати. У вези са привременим изласком и повратком осуђеника важи и правило да оно не може бити *одређено у времену* од 20,00 до 8,00 часова.³⁶

5. ДА ЛИ СЕ ВРЕМЕ ПРОВЕДЕНО ИЗВАН КАЗНЕНОГ ЗАВОДА РАЧУНА У ВРЕМЕ ИЗДРЖАНЕ КАЗНЕ?

Осуђени лице у обавези је да издржи казну затвора онолико времена колико је утврђено правноснажном одлуком суда. Свакако да постоје „механизми“ који омогућавају да се осуђени и раније изађе из казног завода – и пре истека казне. На пример, у случају условног отпуста, превременог отпуста, помиловања или амнестије.³⁷ Такође, постоји и механизам да се осуђеном на одређено време одобри прекид извршења казне затвора, с тим да након прекида осуђени наставља да издржава казну затвора.

У случајевима када осуђени једно време борави на слободи пре истека казне затвора, поставља се питање да ли се време које је провео на слободи урачунава у трајање казне затвора. С тим у вези, постоје различита правила која се разликују у зависности од тога по којем основу осуђени борави на слободи. На пример, осуђени који је превремено отпуштен сматра се да је издржао казну затвора у целости. Са друге стране, време који је осуђени провео на слободи услед прекида извршења казне не урачунава се у трајање казне. Такође се и време која је осуђени провео на слободи за време бекства из затвора не урачунава у време трајања казне.

У вези са изласком осуђеника из казног завода да *йосеђује чланове йородице који су били йредмей ової рада*, време проведено изван казног завода се *урачунава* у трајање казне затвора.

³⁶ Вид. чл. 51 ст. 5 Правилника о кућном реду.

³⁷ Вид. Драгиша Дракић, Иван Милић, Превремено отпуштање осуђеника, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2021, 851-868.

6. ПРАВО ПОСЕБНИХ КАТЕГОРИЈА ОСУЂЕНИКА НА КАЗНУ ЗАТВОРА НА ПОСЕТЕ ЧЛАНОВА ПОРОДИЦЕ – НОРМАТИВНИ ОКВИР

Као што је претходно наведено, у Републици Србији је 2009. године донет Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, који је мењан и допуњаван 2010. године. Њиме се, између осталог, уређује извршење казне затвора према осуђеним лицима за кривична дела организованог криминала и других тешких кривичних дела.³⁸ Посматрано из угла законописаца и законодавца, овим законом се уређује извршење казне затвора према најопаснијим осуђеницима.³⁹ Када је реч о правном положају осуђеника на којег се примењује одредбе овог закона, важно је истаћи да се њиме предвиђају и право на посете чланова породице – право које је предмет нашег интересовања у овом раду. Свакако значајан извор који се тиче посета осуђеницима је и Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала.⁴⁰ Осуђена лица на која се примењује овај закон, казну затвора издржавају у Посебном одељењу за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала у казнено-поправном заводу затвореног типа са посебним обезбеђењем.⁴¹ Важно је истаћи и то да се на питања која нису уређена овим законом, сходно примењују одредбе ЗИКС.⁴²

6.1. Право посебних категорија осуђеника на посете чланова породице

У погледу права посебних осуђеника на посете чланова породице, Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала предвиђа да је једно од основних права осуђених који казну затвора издржавају у Посебном одељењу право на посете *блиских сродника и других лица*.⁴³ Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала у једном члану конкретизује ово право осуђеника. Члан 37. носи назив *право на*

³⁸ Као што је кривично дело тероризма.

³⁹ Детаљно о извршењу казне затвора за у Посебном одељењу вид. Sofija Nešić, *Izvršenje kazne zatvora izrečene za krivična dela organizovanog kriminaliteta*, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2/22, 167–181.

⁴⁰ Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 18 од 26. марта 2010, 43 од 17. маја 2013, 76 од 8. августа 2017, 8 од 31. јануара 2020, 45 од 2. јуна 2023. (у даљем тексту: Правилник о кућном реду Посебног одељења).

⁴¹ (у даљем тексту: Посебно одељење).

⁴² Вид. чл. 1 ст. 1 ЗКЗ.

⁴³ Вид. чл. 28 ЗКЗ.

йосетіе блиских сродника и друіих лица. Из самог назива овог члана закључује се да овде није реч само о посети чланова породице, већ је круг лица која могу да посећују осуђеног шири.

Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала прави дистинкцију између *блиских сродника* и *друіих лица*. Прво, осуђени има право на посете блиских сродника једном месечно. У самом закону се не одређује који су то *блиски сродници*, тако да се поставља питање ко улази у тај круг лица. Такође, то питање се не уређује ни Правилником о кућном реду Посебног одељења. Имајући у виду да се ово питање не уређује прописима који су *lex specialis* у област извршења казне затвора према осуђенима који казну затвора издржавају у Посебном одељењу, јавља се дилема да ли у овом случају важе сходна примена одредаба ЗИКС. Дакле, да ли би у овом случају могао да се сматра да осуђени има право једном месечно на посету брачног друга, деце, родитеља, усвојеника, усвојитеља и осталих сродника у правој линији и у побочној линији до четвртог степена крвног и тазбинског сродства, као и хранитеља, храњеника и старатеља?⁴⁴

Чини се да би било оправдано да се у овом случају сходно примењује одредбе ЗИКС. Уколико би се тај круг лица *сужавао* то би значило да се прописи, из разлога што Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала изричито не уређује ово питање, тумаче на начин који иде на штету осуђеника – што није оправдано. Са друге стране, ако би се сматрало да ја тај круг блиских сродника треба да се *прошири*, то би значило да би посебни осуђеници имали веће право у односу на обичне осуђеника – што, такође, није оправдано.

Правилником о кућном реду Посебног одељења се предвиђа колико посета може најдуже да траје – а то је један час. Посета може да траје и дуже од једног часа ако то, како пише у Правилнику о кућном реду Посебног одељења, *одреди* управник.⁴⁵ Посета се обавља суботом или недељом и у дане државног празника у времену од 9,00 до 17,00 часова.⁴⁶

Имајући у виду да се осуђеним индивидуализује казна затвора у поступку извршења⁴⁷, осуђени може да има различит правни положај. Осуђено лице која се добро влада може добити и проширено право на број посета која може да прима у току једног месеца – највише три посете месечно.⁴⁸

⁴⁴ Вид. чл. 90 ст. 1 ЗИКС.

⁴⁵ Вид. чл. 41 ст. 4 и 5 Правилника о кућном реду Посебног одељења.

⁴⁶ Вид. чл. 41 ст. 6 Правилника о кућном реду Посебног одељења.

⁴⁷ Реч је о пенолошкој индивидуализацији казне затвора, а та индивидуализација траје све док се казна затвора не издржи. О томе вид. Иван Милић, *Индивидуализација казне затвора: криминолошки, кривичноправни и йенолошки аспект*, Нови Сад, Правни факултет, 2017, 329-330. (докторска дисертација).

⁴⁸ Вид. чл. 136 Правилника о кућном реду Посебног одељења.

Према Закону о извршењу казне затвора за кривична дела организованих криминала – изузетно, управник завода, уз сагласност председника суда, односно овлашћеног судије, може одобрити појединачну посету других лица.⁴⁹ Чини се да то могу бити било која лица *осим* блиских сродника – јер за њих важе правила о којима је претходно било речи.

Још једна *специфичност* је веома значајна која се односи на *посебну категорију осуђеника, а то је да се њих посебно аудио-визуелно надзире и снима*.⁵⁰ Иако се чини да је ово оправдано решење, имајући у виду о каквој је категорији осуђеника реч, ипак је реч о значајном ограничењу у односу на осуђена лица на која се не примењује Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.

Не треба изгубити из вида да у области извршења казне затвора постоје „велики број“ подзаконских аката којима се, такође, уређују права и обавезе осуђених лица. Неретко се у тим подзаконским актима прописују решења која нису у складу са законом. Њима би заправо требало да се ближе уреде поједина питања која нису уређена законом, и то само она за које је одређено да се могу уређивати подзаконским актима. С тим у вези Правилник о кућном реду Посебног одељења предвиђа и услове које се односе на просторије у којој се може обавља посета. Оно што је за нас значајно јесте да је та просторија *преграђена сигурносним стаклом*. Преграђена између осуђеника и посетилаца. У тако преграђеној просторији *обављала* се свака посета до 2020. године. Међутим, те 2020. године донет је Правилник о изменама и допунама Правилника о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала⁵¹ којим се предвиђа да када у посету осуђеном долазе *блиски сродници*, посета се обавља у просторији која *није* преграђена сигурносним стаклом.⁵²

ЗАКЉУЧАК

Права осуђеника за време издржавања казне затвора и начин реализације уређује се прописима различите правне снаге. У не тако малом броју случајева јављају се поједини проблеми у погледу остваривања одређених

⁴⁹ Чл. 37 ст. 2 ЗКЗ.

⁵⁰ Вид. чл. 37 ст. 4 ЗКЗ. Наиме, у наведеном ставу се прописује и изузетак када се ток посете не „надзире“, а то није случај када је реч о посети „блиских и других лица“. Ток посете се не надзире само у случају посете браниоца, Заштитника грађана и представника међународних организација које се баве заштитом људских права, у складу са међународним уговором.

⁵¹ Правилник о изменама и допунама Правилника о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, број 8/2020.

⁵² Вид. чл. 42 ст. 2 Правилника о кућном реду Посебног одељења.

права. На пример, поједини проблеми постоје из разлога што није јасно уређено поступак остваривања права. Проблеми се појављују и у погледу непостојања прецизно дефинисаних рокова у којима се може остварити одређено право, непостојању могућности изјављивања жалбе и др. Неспорно је да осуђеници из опште затворске популације имају већи обим права у вези са правом на посете чланова породице, што је и оправдано. Остваривање права на посете у не тако малом број случајева није једноставно, нити јефтино. То пре свега зависи од удаљености казненог завода и чланова породице осуђеног, реда вожње превоза (друмског или железничког), имовног стања чланова породице и др. Такође је неспорно да је за чланове породице осуђеника који живе у иностранству теже да посећују осуђеника. У погледу права на посете не сме се заборавити на специфичност уколико је реч о посети чланова породице осуђеници који има дете – јер је то прилика да се оствари „контакт“ са дететом.

Може се закључити да је право осуђених лица да их посећују чланови породице основно право, које се такође може индивидуализовати. Реч је о значајном праву како за осуђеника тако и за чланове његове породице и њему блиска лица. Међутим, ово право није од значаја за она *осуђена лица* која немају чланове породице да их посећује или они не жели да их посећује чланови породице. Исто тако ово право није од значаја за оне *чланове породице* који не желе да посећују осуђеника. Право осуђених лица на контакт са спољним светом има велики значај за ресоцијализацију осуђених лица и реинтеграцију у друштвену заједницу.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Александра Илић, *Коментар Закона о извршењу кривичних санкција*, Београд, 2022.
- Van Zyl Smit, Dirk; Appleton, Chaterine. *Life Imprisonment – A Global Human Rights Analysis*, 2019, Cambridge-London: Harvard University Press; Ashworth, A. *Sentencing and Criminal Justice*, 2005, New York: Cambridge University Press.
- Драгиша Дракић, Иван Милић, *Основи кривичног извршног права*, Нови Сад, 2023.
- Драгиша Дракић, Иван Милић, Превремено отпуштање осуђеника, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2021.
- Zdravko Grujić, „Life imprisonment as an answer to contemporary security challenges – (in)adequacy of the retributive approach“, *Teme* Vol. XLIII, No 4, 2019.
- Zdravko Grujić, Dragan Blagić, Ivan Milić, Penitentiary systems and COVID-19 pandemic – prison population in the period of the „new reality“, *Teme*, Vol. XLX, No. 4, doi: <https://doi.org/10.22190/TEME210904066G>.
- Здравко Грујић, Иван Милић, Права лица осуђених на казну затвора у кривичном извршном законодавству Републике Србије, *Зборник радова „Двадесет година Дејтонског мировног споразума“*, Источно Сарајево, 2017.

Иван Милић, Дарко Димовски, Кажњавање осуђених лица – дисциплинске мере, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2016.

Иван Милић, Индивидуализација казне затвора: криминолошки, кривично-правни и пенолошки аспект, Нови Сад, Правни факултет, 2017. (докторска дисертација).

Иван Милић, Упућивање најопаснијих осуђеника на издржавање казне затвора, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 3/2020.

Milica Kovačević, Prava zatvorenika na kontakt sa spoljnim svetom, *Pravo – teorija i praksa*, Број 4–6 / 2011.

Оксана Валентиновна Полосухина, Понятие, значение и особенности правового положения осужденных, *Уголовно-исполнительное право*. – 2021. – Т. 16 (1–4), № 4.

Sofija Nešić, Izvršenje kazne zatvora izrečene za krivična dela organizovanog kriminaliteta, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2/22.

* * *

Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени листник РС* број 85 од 6. октобра 2005 и 72 од 3. септембра 2009. године.

Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени листник РС* број 72 од 3. септембра 2009 и 101 од 29. децембра 2010. године.

Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени листник РС* број 55 од 23. маја 2014 и 35 од 21. маја 2019. године.

Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, *Службени листник РС*, бр. 110 од 14. октобра 2014, 79 од 23. септембра 2016.

Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица, *Службени листник РС*, број 66 од 27. јула 2015.

Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени листник РС*, бр. 18 од 26. марта 2010, 43 од 17. маја 2013, 76 од 8. августа 2017, 8 од 31. јануара 2020, 45 од 2. јуна 2023.

Правилник о изменама и допунама Правилника о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени листник РС*, број 8/2020.

* * *

The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules). Текст Стандардних минимална правила о поступању са осуђеницима доступан на: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonsreform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf, 14.12.2023.

European Prison Rules, Текст Европских затворских правила доступан на: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>, приступ 14.12.2023.

Ivan D. Milić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
i.milic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-7916-5590

Zdravko V. Grujić
University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Law, Priština, Kosovska Mitrovica
zdravko.grujic@pr.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7433-1468

Right of Convicted Persons to Visits by Members Families and Making Contacts Outside the Prison Institution

Abstract: *The modern system of execution of the prison sentence, unlike the first classical systems of execution of this sentence, is based on the principles of individualization, resocialization and humane treatment of convicted persons. Adapting the method of execution of the prison sentence to the convicted person in order to achieve the purpose of punishment as efficiently as possible is the basic principle of the modern system of execution of the prison sentence or a prerequisite for the successful resocialization of the convicted person. The principle of humane treatment of convicted persons is based on prescribing the basic (minimum) rights of convicts serving prison sentences by national legal regulations, but also establishing minimum legal standards at the regional and global international level. Bearing in mind the conformity of the legislation of the Republic of Serbia with the standards prescribed by international sources in the field of the rights of persons deprived of their liberty, the right of convicted persons to visits by family members and establish contacts with the outside world represent a significant factor in achieving the resocialization of convicted persons and a prerequisite for their successful reintegration into social community.*

The rights of convicted persons serving prison sentences in penal institutions differ, first of all, depending on whether it is the general population of convicts or, on the other hand, the so-called special categories of persons sentenced to imprisonment. One of the basic rights of convicted persons serving their prison sentence in a penitentiary is the right to be visited by family members. The subject of the author's attention is precisely the right to visit family members, but also to have other contacts with the outside world. It is a right that, basically, all categories of convicted persons have, but the right to visits by family members,

the scope and frequency of visits differs depending on the category and position of the convicted person in the institution and the possibility of using the extended rights (conveniences) of the convicted person.

Keywords: *convict, prison sentence, imprisonment, family member, prison, rights of convicts, right to visits by family members.*

Датум пријема рада: 11.03.2024.

Датум достављања коначне верзије рада: 26.04.2024.

Датум прихватања рада: 14.05.2024.